

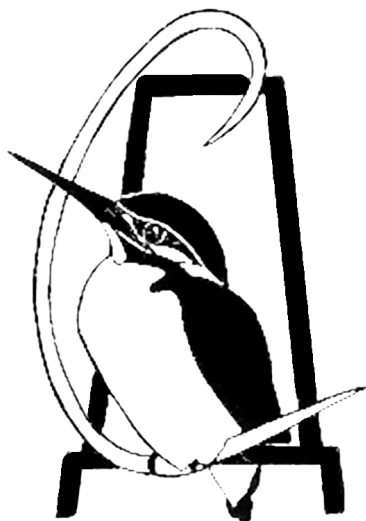
ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. В.Н. КАРАЗИНА
НИИ БИОЛОГИИ ХАРЬКОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ В.Н. КАРАЗИНА

СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЕ ОТДЕЛЕНИЕ УКРАИНСКОГО ОРНИТОЛОГИЧЕСКОГО
ОБЩЕСТВА ИМЕНИ К.Ф. КЕССЛЕРА

РАБОЧАЯ ГРУППА ПО ИЗУЧЕНИЮ И ОХРАНЕ ПТИЦ
БАСЕЙНА СЕВЕРСКОГО ДОНЦА

ПТИЦЫ БАСЕЙНА **СЕВЕРСКОГО ДОНЦА**

ВЫП. 12.

ХАРЬКОВ, 2014

Птахи дендропарку «Олександрія» НАН України

А.В. Турчик, В.О. Яненко, В.В. Казанник

Кафедра зоології, Київський національний університет імені Т. Шевченка,
вул. Володимирська, 64, м. Київ, 01601
E-mail: *Raven_sp@mail.ru*

A.V. Turchyk, V.O. Yanenko, V.V. Kazannik. Birds of 'Olexandria' arboretum of National Academy of Sciences of Ukraine. — Birds of 'Olexandria' arboretum, Bila Tserkva, Central Ukraine were studied in June 2011. 81 species were found. 70 species were legally protected in Ukraine by the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats and Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals. Passerine birds are the most numerous in the park because of plenty of forest-like habitats. Dominant species are the Chaffinch (*Fringilla coelebs*), Song Thrush (*Turdus philomelos*) and Collared Flycatcher (*Ficedula albicollis*). In general, all the recorded species are common and widespread in forest-steppe zone of Ukraine.

Вступ

Дендрологічний парк «Олександрія» НАН України розташований у північно-східній частині Правобережного лісостепу (49°48'44" пн. ш., 30°04'02" сх. д.), за 80 км на південь від Києва на північно-західній околиці міста Біла Церква, на висоті 80 – 106 м над рівнем моря. Це найбільший архітектурно оформлений ландшафтний парк в Україні (Вирський, 2003). Парк розташований на площі 297 гектарів на березі річки Рось, яка відмежовує його з півдня. З інших сторін парк оточений парканом, що відділяє його від міської забудови (Рис. 1). Площа декоративних водойм парку (ставки та р. Рось) становить 21 га. Загальна довжина алей і доріжок дещо перевищує 20 км. Парк є зразком пейзажної паркової композиції, основу якої складають рослини, архітектурні споруди, скульптури, водна гладь річки Рось та ставків. Територія парку займає другу заплаву тераси р. Рось і характеризується рівнинним схилом місцевості до річки. Рельєф доповнюється наявністю трьох балок, що витягнулися майже в меридіональному напрямку.

Клімат району дендропарку характеризується помірною континентальністю. У північній та східній частинах парку на досить значних площах домінуючим видом є ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*) — супутній вид у чистих дубових лісах. Як домішки до ясена на цих ділянках виступають граб звичайний (*Carpinus betulus*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), липа серцелиста (*Tilia cordata*). Серед аборигенних порід у парку в незначній кількості зустрічаються також сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), клен польовий (*Acer*

campestre), вільха клейка (*Alnus glutinosa*), береза повисла (*Betula pendula*), верба козяча (*Salix caprea*), яблуня дика (*Malus sylvestris*) та ін. У підліску ростуть такі чагарники: барбарис звичайний (*Berberis vulgaris*), бузина чорна (*Sambucus nigra*), калина гордовина (*Viburnum lantana*), ліщина звичайна (*Corylus avellana*), шипшина собача (*Rosa canina*), черемха звичайна (*Prunus padus*). В трав'янистому покриві парку зустрічаються такі характерні лісові види: анемона дібровна (*Anemone nemorosa*), герані — лучна (*Geranium pratense*) та Роберта (*Geranium robertianum*), зірочки жовті (*Gagea lutea*), зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea*), зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum*), дзвоники персиколісті (*Campanula persicifolia*), бугиля лісова (*Anthriscus sylvestris*), медунка темна (*Pulmonaria obscura*), папороть чоловіча (*Dryopteris filix-mas*), підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*) та ін.

Видовий склад птахів дендропарку є недостатньо вивченим. Наукові дослідження, що проводяться тут, загалом стосуються ботаніки та зоології безхребетних.

Рис. 1. Межі дендропарку «Олександрія»

Матеріал та методи

Спостереження за птахами парку проводились 8.06. – 12.06.2011 р. по два рази на добу. Використовували маршрутний метод обліку (Равкин, Челинцев, 1990), на водоймах — облік з однієї точки. Для визначення кількості та видового складу птахів було використано 8- та 10-кратні біноклі. Уточнення визначення і підрахунок проводилися за допомогою цифрової фотозйомки з високою

роздільною здатністю. У всіх місяцях досліджень по можливості здійснювали пошук гнізд. У роботі використано назви птахів згідно анотованого списку українських наукових назв птахів фауни України (Фесенко, Бокотей, 2002).

Запропонований список не є повним і в майбутньому може бути розширений за рахунок нових видів. Ймовірно, що будуть зібрані і нові відомості щодо сучасного стану, поширення та чисельності тих видів птахів, що внесені до поточного списку.

На території дендропарку відмічено 81 вид птахів (Табл.), що становить 20 % від відомих для орнітофауни України видів. Оскільки в парку переважають лісові біотопи, то тут домінують птахи ряду Passeriformes (50 видів), інші (31 вид) представляють наступні ряди (Рис. 2): Ciconiiformes, Anseriformes, Falconiformes, Galliformes, Gruiformes, Charadriiformes, Columbiformes, Cuculiformes, Strigiformes, Apodiformes, Upupiformes, Coraciiformes, Piciformes.

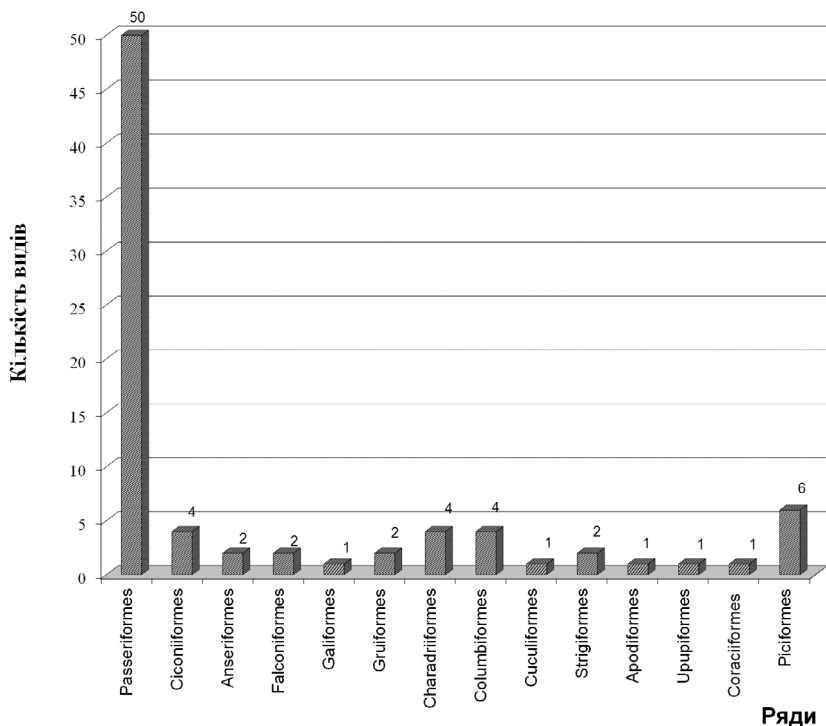

Рис. 2. Систематична структура комплексу видів птахів дендропарку «Олександрія».

Результати

Представники рядів Ciconiiformes, Anseriformes, Gruiformes та Charadriiformes

Південною межею парку слугує річка Рось. На цій частині річки відчутний вплив рекреації, що створюють відпочиваючі на пляжах. Значним є шумове забруднення, пов'язане із використанням людьми водних мотоциклів. Тому водоплавних птахів тут небагато. Відмічено по парі особин лиски (*Fulica atra*), водяної курочки (*Gallinula chloropus*), бугайчика (*Ixobrychus minutus*), звичайного мартина (*Larus ridibundus*).

Таблиця. Видовий склад птахів дендропарку «Олександрія».

№	Вид	Чс	Зв	Рд	БЕ	БО
1	Бугай <i>Botaurus stellaris</i>		+		2	2
2	Бугайчик <i>Ixobrychus minutus</i>			+	2	2
3	Чапля сіра <i>Ardea cinerea</i>	+			3	
4	Чапля руда <i>Ardea purpurea</i>		+		2	2
5	Лебідь-шипун <i>Cygnus olor</i>			+	3	1, 2
6	Крижень <i>Anas platyrhynchos</i>		+		3	1, 2
7	Яструб великий <i>Accipiter gentilis</i>		+		2	1, 2
8	Канюк звичайний <i>Buteo buteo</i>		+		2	1, 2
9	Перепілка <i>Coturnix coturnix</i>		+		3	2
10	Курочка водяна <i>Gallinula chloropus</i>		+		3	
11	Лиска <i>Fulica atra</i>	+			3	2
12	Мартин жовтоногий <i>Larus cachinnans</i>		+			
13	Мартин звичайний <i>Larus ridibundus</i>	+				
14	Крячок чорний <i>Chlidonias niger</i>		+		2	2
15	Крячок річковий <i>Sterna hirundo</i>	+			2	2
16	Припутень <i>Columba palumbus</i>		+			
17	Голуб сизий <i>Columba livia</i>	+			3	
18	Горлиця звичайна <i>Streptopelia turtur</i>		+		3	
19	Горлиця садова <i>Streptopelia decaocto</i>			+	3	
20	Зозуля <i>Cuculus canorus</i>		+		3	
21	Сова сіра <i>Strix aluco</i>			+	2	
22	Сова вухата <i>Asio otus</i>			+	2	

№	Вид	Чс	Зв	Рд	БЕ	БО
23	Серпокрилець чорний <i>Apus apus</i>	+			3	
24	Рибалочка <i>Alcedo atthis</i>			+	2	
25	Одуд <i>Upupa epops</i>		+		2	
26	Крутиголовка <i>Jynx torquilla</i>		+		2	
27	Жовна сива <i>Picus canus</i>			+	2	
28	Дятел звичайний <i>Dendrocopos major</i>	+			2	
29	Дятел малий <i>Dendrocopos minor</i>			+	2	
30	Дятел сирійський <i>Dendrocopos syriacus</i>	+			2	
31	Дятел середній <i>Dendrocopos medius</i>			+	2	
32	Жайворонок польовий <i>Alauda arvensis</i>	+				
33	Ластівка сільська <i>Hirundo rustica</i>	+			2	
34	Ластівка міська <i>Delichon urbica</i>	+			2	
35	Щеврик лісовий <i>Anthus trivialis</i>		+		2	
36	Плиска біла <i>Motacilla alba</i>	+			2	
37	Плиска жовта <i>Motacilla flava</i>		+		2	
38	Сорокопуд терновий <i>Lanius collurio</i>	+			2	
39	Вільшанка <i>Erithacus rubecula</i>		+		2	2
40	Соловейко східний <i>Luscinia luscinia</i>		+		2	2
41	Горихвістка чорна <i>Phoenicurus ochruros</i>			+	2	2
42	Горихвістка звичайна <i>Phoenicurus phoenicurus</i>		+		2	2
43	Дрізд чорний <i>Turdus merula</i>		+		3	2
44	Чикотень <i>Turdus pilaris</i>		+		3	2
45	Дрізд співочий <i>Turdus philomelos</i>	+			3	2
46	Очеретянка велика <i>Acrocephalus arundinaceus</i>	+			2	
47	Берестянка звичайна <i>Hippolais icterina</i>		+		2	
48	Кропив'янка рябогруда <i>Sylvia nisoria</i>			+	2	
49	Кропив'янка садова <i>Sylvia borin</i>			+	2	
50	Кропив'янка чорноголова <i>Sylvia atricapilla</i>	+			2	
51	Кропив'янка сіра <i>Sylvia communis</i>		+		2	
52	Вівчарик-ковалик <i>Phylloscopus collybita</i>		+		2	
53	Вівчарик жовтобровий <i>Phylloscopus sibilatrix</i>	+			2	

№	Вид	Чс	Зв	Рд	БЕ	БО
54	Мухоловка сіра <i>Muscicapa striata</i>		+		2	2
55	Мухоловка мала <i>Ficedula parva</i>		+		2	2
56	Мухоловка строката <i>Ficedula hypoleuca</i>		+		2	2
57	Мухоловка білошия <i>Ficedula albicollis</i>		+		2	2
58	Ремез <i>Remiz pendulinus</i>			+	2	
59	Гаїчка болотяна <i>Parus palustris</i>		+		2	
60	Синиця велика <i>Parus major</i>	+			2	
61	Синиця блакитна <i>Parus caeruleus</i>		+		2	
62	Повзик <i>Sitta europaea</i>		+		2	
63	Підкоришник звичайний <i>Certhia familiaris</i>		+		2	
64	Вівсянка очеретяна <i>Emberiza schoeniclus</i>			+	2	
65	Вівсянка звичайна <i>Emberiza citrinella</i>	+			2	
66	Щедрик <i>Serinus serinus</i>			+	2	
67	Зяблик <i>Fringilla coelebs</i>	+			3	
68	Зеленяк <i>Chloris chloris</i>	+			2	
69	Чиж <i>Spinus spinus</i>			+	2	
70	Щиглик <i>Carduelis carduelis</i>		+		2	
71	Костогриз <i>Coccothraustes coccothraustes</i>		+		2	
72	Горобець хатній <i>Passer domesticus</i>	+				
73	Горобець польовий <i>Passer montanus</i>	+				
74	Шпак звичайний <i>Sturnus vulgaris</i>	+			3	
75	Вивільга <i>Oriolus oriolus</i>		+		2	
76	Сойка <i>Garrulus glandarius</i>		+			
77	Сорока <i>Pica pica</i>		+			
78	Галка <i>Corvus monedula</i>			+		
79	Грак <i>Corvus frugilegus</i>		+			
80	Ворона сіра <i>Corvus cornix</i>		+			
81	Крук <i>Corvus corax</i>			+	3	

Умовні позначки до таблиці:

Чс — чисельний; Зв — звичайний; Рд — рідкісний, або такий, що зустрічався не більше двох-трьох разів за період спостережень; БЕ — вид внесено до 2 або 3 додатку Бернської конвенції; БО — вид внесено до 1, 2 або до двох одночасно додатків Боннської конвенції.

Представники рядів Falconiformes та Strigiformes

В секторі 18 знайдено пташеня сірої сови (*Strix aluco*). Дорослу особину бачили в секторі 21.

З представників ряду відмічено один вид — перепілку (*Coturnix coturnix*), голос якої чули в секторах 20 та 21.

На досліджуваній території відмічено 4 види птахів ряду *Piciformes*, найпоширенішим з яких був звичайний дятел (*Dendrocopos major*). З представників ряду *Columbiformes* відмічено садову горлицю (*Streptopelia*

decaocto), в секторі 18 — пару припутнів (*Columba palumbus*) на гнізді, та голуба сизого (*Columba livia*), який зустрічався повсюдно. З представників ряду Cuculiformes зареєстровано звичайну зозулю (*Cuculus canorus*).

Представники рядів Apodiformes, Upipiformes та Coraciiformes

Відмічено по одному представнику — чорний серпокрилець (*Apus apus*), одуд (*Upupa epops*) та рибалочка (*Alcedo atthis*), відповідно. Серпокрилець годується над територією парку, однак гніздиться за його межами, оскільки будує гнізда на високих будівлях, що тут відсутні.

Представники ряду Passeriformes

Домінують зяблик (*Fringilla coelebs*), білошия мухоловка (*Ficedula albicollis*) та співочий дрізд (*Turdus philomelos*), які зустрічаються повсюдно. Субдомінантами є сіра мухоловка (*Muscicapa striata*), вільшанка (*Erithacus rubecula*), повзик (*Sitta europaea*), польовий горобець (*Passer montanus*) та зеленяк (*Chloris chloris*). Часто спостерігались зграї звичайного шпак (*Sturnus vulgaris*), великої синиці (*Parus major*), чорного дрозда (*Turdus merula*). За голосом відмічено вивільгу (*Oriolus oriolus*), східного соловейка (*Luscinia luscinia*), звичайну берестянку (*Hippolais icterina*). На невеликій по площі ділянці, на зарослому очеретом березі (біля сектора 30) гніздиться велика очеретянка (*Acrocephalus arundinaceus*).

Висновки

Видовий склад птахів парку досліджено вперше. Складено список із 81 виду, з яких 70 та 22 охороняються згідно Бернської та Бонської конвенцій, відповідно (Парникоза и др., 2005). Птахів, що занесені до Червоної книги України, не виявлено. Домінантами у населенні є зяблик, білошия мухоловка та співочий дрізд.

Література

- Вирський Д.С. 2003. Біла Церква // Енциклопедія історії України. т. 1: А–В. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. — К.: Вид-во «Наукова думка». — С. 273.
- Парникоза И.Ю., Годлевская Е.В., Шевченко М.С., Иноземцева Д.Н. 2005. Фауна Украины: охранные категории (справочник) / под ред. Загороднюка И.В. — К.: Киевский эколого-культурный центр. — 60 с.
- Равкин Е.С., Челинцев Н.Г. 1990. Методические рекомендации по комплексному маршрутному учету птиц. — М.: ВНИИ охраны природы и заповедного дела. — 33 с.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. 2002. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (друге видання). — Київ-Львів. — 44 с.